

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 332.122.54:336.143

Ярошевич Наталя Богуславівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів

Національний університет «Львівська політехніка»

Yaroshevych Natalya

PhD, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0003-3836-067X

Якимів Андрій Ігорович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри технологій управління

Національний університет «Львівська політехніка»

Yakymiv Andriy

PhD, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Management Technologies

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0003-1020-8481

**ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ШЛЯХОМ ОПТИМІЗАЦІЇ
КОНФІГУРАЦІЇ БАЗОВОГО РІВНЯ АДМІНІСТРАТИВНО-
ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ
ENHANCING THE FINANCIAL CAPACITY OF THE TERRITORIAL
COMMUNITIES BY OPTIMIZING THE BASIC LEVEL
CONFIGURATION OF ADMINISTRATIVE AND TERRITORIAL
MANAGEMENT**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню можливостей посилення фінансової спроможності територіальних громад в Україні шляхом оптимізації конфігурації базового рівня адміністративно-територіального управління. В результаті проведеного дослідження виявлено, що незважаючи на низку успішних результатів реформи децентралізації в Україні, значна кількість бюджетів територіальних громад (понад 80%) залишаються дотаційними. Неспроможність територіальних громад в значній мірі зумовлена як недосконалістю сформованих перспективних планів, так і формуванням значної кількості територіальних громад не за перспективними планами і з порушенням затвердженої методики. В результаті чого виникла дотаційність більшості територіальних громад та надмірне навантаження на меншість громад, за рахунок сплати реверсної дотації яких і відбувається майже 70% горизонтального фіскального вирівнювання. Встановлено, що в Україні відсутнє нормативно-правове визначення критеріїв спроможності територіальних громад та методичних рекомендацій для реалістичної оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. Посилення фінансової спроможності територіальних громад в Україні шляхом укрупнення територіальних громад необхідно здійснювати після визначення критеріїв територіальної спроможності та розробки обґрунтованої методики оцінки спроможності територіальних громад, яка повинна враховувати не лише фінансову складову спроможності, але демографічну та географічну складові, наявність інфраструктури і розвиток промислового потенціалу. Укрупнення громад буде ефективним, лише якщо об'єднувати промислово-розвинені громади з менш спроможними, а не суміжні сільські громади з однаковим рівнем неспроможності і дотаційності. Для оптимізації системи міжбюджетного вирівнювання необхідно розглянути варіанти (1) адміністративного укрупнення об'єднаних територіальних громад; або (2) добровільного укрупнення

об'єднаних територіальних громад, або (3) перегляду розподілу видаткових повноважень з диференціацією повноважень за критерієм кількості населення територіальної громади.

Ключові слова: спроможна територіальна громада, критерії спроможності громади, показники спроможності громади, базова дотація, адміністративне укрупнення територіальних громад.

Summary. The article focuses on the investigation of the possibilities for strengthening the financial capacity of territorial communities in Ukraine by optimizing the basic level configuration of administrative and territorial management. As a result of the study, it was revealed that, despite a number of successful results of the decentralization reform in Ukraine, a significant number (more than 80%) of territorial communities' budgets remain subsidized. The insolvency of territorial communities is largely due to both the existing perspective plans imperfection and the formation of a significant number of territorial communities not according to long-term plans and in violation of the approved methodology. As a result, the majority of territorial communities were subsidized and an excessive burden was placed on a minority of communities, due to the payment of reverse subsidies from which almost 70% of horizontal fiscal equalization occurs. It has been established that in Ukraine there is no legal definition of criteria for the territorial communities' capacity and methodological recommendations for a realistic assessment of the viability of territorial communities' financial capacity level. Enhancing the financial capacity of territorial communities in Ukraine by their consolidation must be carried out after determining the criteria for territorial capacity and developing a reasonable methodology for assessing the capacity of territorial communities, which should consider not only the financial component of the capacity, but also the demographic and geographical aspects, as well as the availability of infrastructure and the industrial capacity development. Community consolidation

will be effective if only it combines industrialized communities with less affluent ones, and not adjacent rural communities with the same level of insolvency and subsidies. To optimize the inter-budgetary equalization system, it is necessary to consider options for (1) administrative consolidation of the united territorial communities; or (2) voluntary consolidation of the united territorial communities, or (3) revision of the spending powers distribution with differentiation of them according to the criterion of the territorial community population.

Key words: *capable territorial community, criteria for community capacity, indicators of the community capacity, basic subsidy, administrative consolidation of the territorial communities.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Завдяки реформі децентралізації громади отримали більше повноважень та ресурсів, щоб забезпечити сталий місцевий розвиток і надавати якісні послуги. Зростання в доходах місцевих бюджетів питомої ваги власних надходжень, зменшення обсягів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, збільшення перерозподілу коштів в системі вирівнювання горизонтальних фіскальних дисбалансів, яке все більшою мірою здійснюється за рахунок громад і все меншою мірою за рахунок коштів державного бюджету (якщо до початку реформи децентралізації реверсна дотація покривала 3% потреби фінансової підтримки, то у 2022 році – 67% [1]), безперечно є успішним результатом реформи децентралізації в Україні. Проте не всі громади мають однакові фінансові можливості, тому дотаціями в Україні вирівнюють горизонтальні фіскальні дисбаланси. Дотаційність громад вважається основним індикатором їх спроможності. 84% бюджетів територіальних громад та 82% обласних бюджетів продовжують отримувати базову дотацію у 2022 році [1], що свідчить про значну диференціацію їх економічних потенціалів, значні відмінності рівня та якості життя населення, ставить під сумнів ефективність системи

формування спроможності територіальних громад і створює значні ризики для подальшого їх розвитку. Громада, що не є фінансово спроможною не є життєздатною, не може розвиватися без економічного стимулювання та допомоги держави. Тому методика формування спроможних громад потребує удосконалення, як в частині визначення критеріїв та показників спроможності, так і в частині розрахунку граничних значень показників спроможності та їх інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття фінансової спроможності територіальної громади та методологічні аспекти оцінювання фінансової спроможності територіальних громад досліджували у працях О. Омельчук [2], Т. Сахно [3]; Казюк Я. [4]; Остапенка П. [5; 6]; Крупника А. [7]; Сизоненко О.В. [8].

Ідентифікації причин і векторів дотаційності місцевих бюджетів та проблемам посилення фінансової спроможності територіальних громад присвячено праці Кравціва В. С., Сторонянської І. З. та ін. [9], Горбатюка М. [10]; Стричай Н.М., Симоненко Л.І., В. Довженко [11], М. Лучко [12].

Можливості подальшого укрупнення територіальних громад, як шлях виходу з дотаційної кризи та зарубіжний досвід укрупнення територіальних громад розглядали Ковалівська С. В., Барінова Д. С., Нестеренко В. В. [13] Ткачик Ф.П. [14], Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. [15].

Питання щодо науково-практичних і методичних засад саме формування територіальних громад на засадах спроможності превалюють у вітчизняних наукових дослідженнях, тоді як питання посилення спроможності громад висвітлені меншою мірою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є поглиблення та розвиток наукових засад спроможності територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовим завданням реформи було створення спроможних громад, але ні в Законі «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [16], ні в урядовій

Методиці формування спроможних територіальних громад [17] немає чіткого визначення складових спроможності територіальних громад.

Перспективний план добровільного об'єднання в кожній області складає обласна державна адміністрація, схвалює обласна Рада та затверджує Кабінет Міністрів України. Територіальні громади, утворені у відповідності до перспективного плану, мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (отримують з державного бюджету дотації та субвенції). Керуючись принципом добровільності громади спершу мали можливість об'єднуватися на власний розсуд, що призвело до утворення ще на початковому етапі реформи низки територіальних громад, створених не за перспективними планами і з порушенням методики [18]. Бажання центральної влади форсувати хід реформи та задовольнити інтереси місцевих еліт проявилось у внесення змін у перспективних планів під уже сформовані громади. За дослідженнями [19] методиці не відповідали від 25% до майже 40% територіальних громад в різних областях України. Закріплення фактично нового адміністративно-територіального устрою вимагало прискорення завершення реформи перед місцевими виборами 2020 року, що також вплинуло на якість врахування показників при об'єднанні громад. Зокрема, уряд визнав успішними і спроможними більшість територіальних громад. Проте кількість територіальних громад, які не володіють достатніми ресурсами, щоб забезпечити повноцінний розвиток є значною, про що свідчить, зокрема, рівень дотаційності (понад 80%) та низка досліджень [4; 5; 9, с. 145].

Міністерство розвитку громад та територій України щорічно формує рейтинг фінансової спроможності територіальних громад, оцінений за власною методикою [20], що має виключно інформаційний характер та не встановлює норм права. Методичними рекомендаціями щодо оцінки рівня спроможності територіальних громад [20], пропонується вважати (1) громади з чисельністю населення до 3 тисяч – малоспроможними, 3-5 тисяч

– із середнім рівнем спроможності, та від 5 тисяч – великими; (2) площа до 200 км² - мала, 200-400 км² - середня, від 5 тисяч км² - велика; (3) індекс податкоспроможності (співвідношення ПДФО на людину середнього по Україні до обсягу ПДФО на людину в громаді) 0,3 – низький, 0,3-0,9 – середній, від 0,9 – високий; (4) питома вага власних надходжень до всіх доходів місцевого бюджету до 10% – низька, 10-20% – середня, від 20% – висока. Розрахунок спроможності територіальних громад [5] за Методикою [20] показує, що 42,4% громад є із високим рівнем спроможності, 56,8% – із середнім рівнем спроможності, і лише 0,8% – із низьким рівнем спроможності, що штучно завищує кількість спроможних територіальних громад та викривляє результати такої оцінки.

Багато дослідників і експертів погоджуються з думкою, що Методика Міністерства [20] не дає змоги визначити реальну кількість територіальних громад, які мають низький, середній і високий рівень спроможності [4; 5; 7]. При цьому в багатьох випадках, оцінки щодо спроможності громад, проведені за урядовою Методикою формування спроможних територіальних громад [17] та за Методичними рекомендаціями Міністерства [20] не співпадають, а в окремих випадках є навіть діаметрально протилежними [4].

Виникає закономірне питання що тепер робити, якщо за результатами багатьох оцінок низка створених територіальних громад виявляються неспроможними? Аналіз наукової літератури, думок експертів та міжнародного досвіду вказує на необхідність подальшого укрупнення територіальних громад, добровільним чи адміністративним шляхом [13], оскільки великі (укрупнені) об'єднані територіальні громади мають більші перспективи фінансово-економічного розвитку; а менші громади в основному є дотаційними.

Вважається, що одним із чинників, які істотно впливають на високу дотаційність територіальних громад, є недостатня чисельність населення,

що постійно проживає на їх території. Оскільки громадяни, як платники ПДФО, питома вага якого є найбільшою у власних доходах місцевих бюджетів, є основою для наповнення бюджетів громад. Низка досліджень [13; 14] показують, що перспективи фінансово-економічного розвитку великих територіальних громад є істотно більшими ніж малих, зокрема, значна частина територіальних громад (60%) з базовою дотацією понад 20 % від обсягу власних надходжень мають чисельність населення менше 7 тис. осіб [13] (Методика формування спроможних територіальних громад, згідно змін внесених у 2020 році, чисельність населення понад 7 тис. осіб оцінює найвищим балом). Проте 35% територіальних громад з високою базовою дотацією мають чисельність населення від 7 до 15 тис. осіб [13]. Отже, чисельність населення не може бути основним критерієм спроможності територіальних громад.

Інші дослідження [21, с. 5] стверджують, що розмір територіальної громади або її склад не істотно впливатимуть на її успішність. Оскільки в Україні, всупереч положенням Європейської Хартії про місцеве самоврядування, зарахування ПДФО відбувається за місцем реєстрації податкового-агента, а не за місцем проживання громадянина-платника податку, надходження до бюджетів територіальних громад повністю залежать від рівня їх економічного розвитку, зокрема розташування на території громади підприємницьких структур - податкових агентів зі сплати ПДФО. Підтвердженням цьому може слугувати Яворівська громада (чисельність населення 52 547 осіб), надходження ПДФО якої протягом 2022 року зросли в 5 разів, через розташування на її території Яворівського військового полігону [22]. Загалом в Україні 80% громад, які отримують базові дотації – це сільські та селищні громади, при цьому у 27 сільських громадах (2% від загальної кількості) частка власних доходів у бюджеті складає менш як 20%; у 40% громад частка власних доходів менш ніж 50%. Дотаційність саме сільських громад зумовлена обмеженістю ринку праці в

сільській місцевості, нижчим рівнем заробітних плат, вищим рівнем безробіття і прихованого безробіття, високим рівнем неформальної зайнятості. У «сільськогосподарських областях» – Волинській, Тернопільській, Чернівецькій – частка громад, які отримують базові дотації, становить понад 90% [23]. Тоді коли 45% всього обсягу реверсних дотацій перераховують 10 промислово-розвинених громад, серед яких 7 громад-обласних центрів – Дніпровська, Львівська, Запорізька, Харківська, Одеська, Вінницька, Полтавська, Криворізька, Маріупольська, Енергодарська [23]. Тому укрупнення громад буде ефективним, якщо об'єднати більш спроможні громади з менш спроможними, а не суміжні сільські громади з однаковим рівнем неспроможності і дотаційності.

Дослідження [5] пропонують розділити територіальні громади на 2 типи – ті які необхідно об'єднати з іншими, більш спроможними і ті, які потребують значної фінансової підтримки з боку держави, інвесторів, міжнародних донорів. Лише після досягнення достатнього розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу, активізації підприємницької діяльності, збільшення доходів на 1 особу і підвищення спроможності, громади другого типу можна буде визнати «умовно спроможними» і об'єднати з іншими.

Багато країн Європи здійснили укрупнення муніципалітетів наприклад, у Нідерландах їх стало менше на 55%, в Данії на 64% у Бельгії на 75%, в результаті чого якість надання послуг покращилася [18, с.7]. Проте укрупнення муніципалітетів здійснювалося з метою зменшення адміністративних витрат і досягнення ефекту масштабу, а не з метою забезпечення фінансової спроможності громад.

Можливості змінити конфігурацію базового рівня адміністративно-територіального поділу, шляхом об'єднання (укрупнення) уже сформованих громад законом не передбачено. Для проведення адміністративного укрупнення шляхом приєднання територіальних громад до інших, більш

спроможних, необхідні законодавчі зміни (фактично нова реформа), а також за передбаченою законом процедурою, реалістична оцінка спроможності всіх вже сформованих територіальних громад, і лише на її основі створення нових якісних перспективних планів та оптимального адміністративно-територіального устрою базового рівня. Тобто необхідно законодавчо передбачити таку форму укрупнення як громада-район – коли на базі району утворюється одна велика об'єднана громада і всі населені пункти консолідуються в ній. Проте такий шлях виходу з кризи несе ризики значного опору, як неспроможних громад, яких передбачено об'єднати, так і спроможних громад, до яких передбачено приєднання. Досвід створення міських територіальних громад – обласних центрів показує, що через небажання утримувати менш спроможні села та селища, влада міст не стимулювала прилеглі села і селища до об'єднання. І лише завдяки впровадженню спрощеної процедури без проведення виборів голови територіальної громади з автоматичним включенням до виконавчого комітету новоствореної міської територіальної громади голови сільської чи селищної ради [16] з 2018 року процес об'єднання міст з прилеглими селами і селищами активізувався. При цьому більша частина обласних центрів або не об'єдналася ні з ким (Київ, Запоріжжя, Миколаїв, Одеса, Ужгород, Харків, Чернігів), або виконала це лише формально – об'єдналася лише з одним селом чи селищем (Дніпро, Кропивницький, Рівне, Житомир, Черкаси) [24]. Фактор погіршення доступу місцевого населення до соціальних послуг унаслідок збільшення відстані до центру їх надання може стати однією з причин опору неспроможних громад до об'єднання з більш спроможними. Як зазначають дослідники [10, с. 32], саме географічний фактор був одним з аргументів опору населення реформі децентралізації. У разі укрупнення виникнуть проблеми збільшення відстані до потенційних адміністративних центрів територіальних громад, та не охоплення низки населених пунктів зонами доступності до адміністративних центрів.

Методика, яка визначає, що зона доступності до адміністративних центрів об'єднаних громад визначається з урахуванням доступності послуг у відповідних сферах, таких як часу прибуття швидкої медичної допомоги чи пожежної допомоги, що не має перевищувати 20 хвилин, відстані до адміністративного центру, що має становити не більше 25 кілометрів, у випадку адміністративного укрупнення вочевидь має бути переглянута.

Щодо адміністративного укрупнення, яке могло б проводитися після процесу добровільного об'єднання, іноземні експерти, зокрема, Беррі Рід, директор програми DOBRE USAID, Цезарі Трутковскі, голова правління Фонду розвитку місцевої демократії (Республіка Польща) [25], вказують на необхідність визначитися з метою реформи децентралізації в Україні – досягнення економічного зростання, посилення демократії чи якості послуг на місцевому рівні.

В цьому контексті цікавим є досвід Франції, яка веде м'яку та виважену політику щодо укрупнення та ліквідації дрібних і малоспроможних сільських комун з малою чисельністю населення (базових одиниць адміністративно-територіального устрою, що мають органи місцевого самоврядування). Консолідація систем регіонального управління та місцевого самоврядування шляхом зменшення кількості місцевих самоврядних одиниць в країнах Європи проводилася в 1960-тих та 1970-тих роках [15, с.69], проте у Франції цей процес тривав довше і демократичніше. Політика Франції передбачає обов'язкове проведення опитування мешканців комун з питання об'єднання комун, а також фінансову підтримку об'єднання комун. У 1971 році у Франції прийнято закон, який передбачив можливості для різних форм кооперації комун, їх об'єднань та утворення ними спільних органів місцевого самоврядування з метою реалізації окремих повноважень та здійснення тих чи інших економічних та соціальних проєктів. У 1999 року передбачено додаткову державну фінансову підтримку комунам, що об'єдналися з іншими; при цьому було

уніфіковано їх види і визначено три можливі форми з відмінностями у правовому статусі та податковій базі [15, с.36]. В результаті у Франції до 2002 року було утворено 2033 об'єднань комун, що загалом покривають 75% населення Франції [15, с.40].

Ще одним варіантом зменшення дотаційності територіальних громад може стати перегляд і диференціація повноважень. В контексті цього, цікавою є особливість формування спроможних громад в Іспанії, де розподіл видаткових повноважень здійснений за критерієм чисельності населення – у громадах, чисельність населення яких менше 5 тис. осіб, органи місцевого самоврядування мають менше функціональних обов'язків, ніж у громадах з більшою кількістю населенням [26, с. 9]. Міжбюджетні трансфери надаються громадам з державного бюджету на виконання делегованих повноважень. Зменшення кількості делегованих повноважень для малих громад з низькою спроможністю зменшить і їх потреби у міжбюджетних трансфертах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дотаційність значної кількості територіальних громад після завершення першого етапу реформи децентралізації в Україні вказує на необхідність оптимізації конфігурацій базового рівня адміністративно-територіального управління, корегування існуючих підходів до формування спроможних територіальних громад та розробки документів стратегічного планування розвитку територій територіальних громад та посилює роль держави як регулятора розвитку територій.

Важливо визначитися з критеріями спроможності територіальних громад, розробили методичні рекомендації для реалістичної оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. Запропоновані в урядовій Методиці формування спроможних територіальних громад та в Методичних рекомендаціях щодо оцінки рівня спроможності територіальних громад Міністерства розвитку громад та територій України показники щодо оцінки

рівня фінансової спроможності територіальних громад не можуть слугувати достатнім інструментом для оцінки спроможності громад, адже не дають змоги визначити реальну кількість територіальних громад низького, середнього та високого рівня спроможності. Методика оцінки спроможності територіальних громад має містити фінансову складову спроможності (дотаційність, витрати на утримання апарату, доходи на 1 особу, бюджет розвитку громади тощо) та охоплювати демографічну та географічну складові, демографічну та географічну складові, наявність інфраструктури і розвиток промислового потенціалу.

Подальшого дослідження потребують варіанти вирішення проблеми неспроможності значної кількості територіальних громад, шляхом (1) адміністративного укрупнення об'єднаних територіальних громад; або (2) добровільного укрупнення об'єднаних територіальних громад, або (3) перегляду розподілу видаткових повноважень з диференціацією повноважень за критерієм кількості населення територіальної громади. Добровільне чи адміністративне укрупнення призведе до оптимізації базового рівня адміністративно-територіального поділу. В обох варіантах необхідно оцінити вартість витрат на державну фінансову підтримку у випадку добровільного об'єднання, та потенційну вартість витрат державного бюджету на подолання опору (оскарження рішень через суди, інші дії місцевих органів влади, що вплинуть на зміну перспективних планів тощо) у випадку адміністративного об'єднання.

Література

1. Аналіз вирівнювання доходної спроможності місцевих бюджетів в умовах воєнного стану: сучасний стан та оцінювання нових підходів: Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» URL: <https://tinyurl.com/3sbt989r> (дата звернення: 29.11.2023).

2. Омельчук О.І. Методологічні аспекти оцінювання фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 107–113.
3. Сахно Т.А. Економічне забезпечення діяльності об'єднаних територіальних громад. *Бізнес Інформ*. 2020. № 1. С. 135–142.
4. Казюк Я. Аналіз методик оцінювання спроможності територіальних громад, висновки, пропозиції. *Центр політико-правових реформ*. 03.11.2023. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/analiz-metodyk-otsinyuvannya-spromozhnosti-terytorialnyh-gromad-vysnovku-propozytsiy/> (дата звернення: 29.11.2023).
5. Остапенко П. Критерії спроможної громади: досвід України *Децентралізація*. 23.11.2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13922> (дата звернення: 29.11.2023)
6. Олійник Я.Б., Остапенко П.О. Формування спроможних територіальних громад в Україні: переваги, ризики, загрози. *Український географічний журнал*. 2016. 4. С. 37-43.
7. Крупник А. Формування спроможних територіальних громад: чи маємо чіткі критерії? *ГО UPLAN*. 27.12.2019. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/formuvannia-spromozhnykh-terytorialnykh-hromad-chy-maemo-chitki-kryterii/> (дата звернення: 29.11.2023).
8. Сизоненко О. В. Проблеми формування спроможних територіальних громад в умовах процесу децентралізації. *Експериментальні та теоретичні дослідження в сучасних науках: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (5 серпня 2018 р.)*. Суми, 2018. Т. 2. С. 92-95.
9. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І.З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього» НАН України, 2020. 531 с.

10. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні інститути та процеси*. 2021. №1. С. 22-40.
11. Стричай Н.М., Симоненко Л.І., Довженко В.А. Фінансова спроможність бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи. *Економіка та держава*. 2020. № 2. С. 104–109.
12. Лучко М.Р. Децентралізація: окремі питання методики аналізу ефективності управління коштами місцевих бюджетів. *Галицький економічний вісник*. 2018. № 2. С. 121–128.
13. Ковалівська С. В., Барінова Д. С., Нестеренко В. В. Щодо зміцнення фінансової спроможності громад: Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/3709> (дата звернення: 29.11.2023).
14. Ткачик Ф.П. Моніторинг дотаційності бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-79>.
15. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К.: ТОВ «Софія». 2012. 128 с.
16. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 03.04.2018 р. №2379-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 29.11.2023).
17. Методика формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#n10> (дата звернення: 29.11.2023).
18. Безперспективні «перспективні плани»: як надалі об'єднуватимуться громади? Результати дослідження. ВГО Асоціація сприяння самоорганізації населення. 24.09.2019. URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2019/09/24/bezperspektivni-perspektivni-plani-yak-nadali-obyednuvatimutsya-gromadi/> (дата звернення: 29.11.2023).
19. Курочкіна Ю. Вплив законодавства на ОТГ: чи справді дотримання формальних норм створює спроможні громади? *VoxUkraine*. 2020. URL: <https://voxukraine.org/vpliv-zakonodavstva-na-otg-chi-spravdi-dotrimannya-formalnih-norm-stvoryuye-spromozhni-gromadi> (дата звернення: 29.11.2023).
20. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня спроможності територіальних громад: Міністерство розвитку громад та територій України. 2019. *Децентралізація*. URL: <https://tinyurl.com/yc456288> (дата звернення: 29.11.2023).
21. Бюджети територіальних громад обласних центрів України за 2018-2021 роки: Аналітичний огляд. ГО «Центр спільних дій». 2021. 51 с. URL: <https://centreua.org/wp-content/uploads/2021/07/Byudzhety-terytorialnyh-gromad-oblasnyh-tsentriv-Ukrai-ny-za-2018-2021-roky.-Analychnyu-oglyad.pdf> (дата звернення: 29.11.2023)
22. Місцеві бюджети. *Openbudget: державний вебпортал бюджету для громадян* Міністерства фінансів України. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=26000000000> (дата звернення: 29.11.2023)
23. Березюк К. Децентралізація: які громади годують Україну, а які – дотаційні. ГО «Рух ЧЕСНО». 26.01.2022. URL: <https://www.chesno.org/post/5092/> (дата звернення: 29.11.2023).

24. Квіцінська М., Шокало К. Чиїм коштом бенкет або на які гроші (не) працює місцева влада? *ГО «Центр спільних дій»*. 20.12.2021. URL: <https://centreua.org/mistsevi-byudzhety/chiyim-koshtom-benket-abo-na-yaki-groshi-ne-prasyuye-misceva-vlada/> (дата звернення: 29.11.2023)
25. Як визначити спроможність громади, як її підвищувати, та що буде далі з децентралізацією? *Децентралізація*. 26.11.2019. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11895> (дата звернення: 29.11.2023)
26. Jourmard I., Giomo C. Getting the Most Out of Public Sector Decentralization in Spain. *OECD Economics Department Working Papers*. 2005. No. 436. 9 p.

References

1. Analiz vyrivniuvannia dokhodnoi spromozhnosti mistsevykh biudzhativ v umovakh voiennoho stanu: suchasnyi stan ta otsiniuvannia novykh pidkhodiv: Proiekt USAID «Pidvyshchennia efektyvnosti roboty i pidzvitnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia» [Analysis of the equalization of the revenue capacity of local budgets under martial law: current state and assessment of new approaches: USAID Project "Improving the work efficiency and accountability of local self-government bodies]. Retrieved from <https://tinyurl.com/3sbt989r> [in Ukrainian].
2. Omelchuk, O.I. (2020). Metodolohichni aspekty otsiniuvannia finansovoi spromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad v Ukraini [Methodological aspects of assessing the financial capacity of united territorial communities in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia – Public administration and customs administration*, 4 (27), 107–113 [in Ukrainian].
3. Sakhno, T.A. (2020). Ekonomichne zabezpechennia diialnosti obiednanykh terytorialnykh hromad [Economic support for the activities of united

- territorial communities]. *Biznes Inform – Business Inform*, 1, 135–142 [in Ukrainian].
4. Kazyuk, Ya. (2023). Analiz metodyk otsynuyvannya spromozhnosti terytorial'nykh hromad, vysnovky, propozytsiyi [Analysis of methods for assessing the capacity of territorial communities, conclusions, proposals]. *Tsentr polityko-pravovykh reform – Center for Political and Legal Reforms*. Retrieved from <https://pravo.org.ua/blogs/analiz-metodyk-otsynuyvannya-spromozhnosti-terytorialnyh-gromad-vysnovky-propozytsiyi/> [in Ukrainian].
 5. Ostapenko, P. (2023). Kryterii spromozhnoi hromady: dosvid Ukrainy [Criteria of a capable community: the experience of Ukraine]. *Detsentralizatsiia – Decentralization*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/13922> [in Ukrainian].
 6. Oliynyk, Y.B., & Ostapenko, P.O. (2016). Formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad v Ukraini: perevahy, ryzyky, zahrozy [Formation of capable territorial communities in Ukraine: advantages, risks, threats]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal – Ukrainian Geographical Journal*, 4, 37-43. [in Ukrainian].
 7. Krupnyk, A. (2019). Formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad: chy maiemo chitki kryterii? [Formation of capable territorial communities: do we have clear criteria?]. *Hromadska orhanizatsiia UPLAN – Public organization «UPLAN»*. Retrieved from <https://uplan.org.ua/analytics/formuvannia-spromozhnykh-terytorialnykh-hromad-chy-maiemo-chitki-kryterii/> [in Ukrainian].
 8. Syzonenko, O.V. (2018). Problemy formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad v umovakh protsesu detsentralizatsii [Problems of forming capable territorial communities in the conditions of the decentralization process]. *Eksperymentalni ta teoretychni doslidzhennia v suchasnykh naukakh: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi*

- konferentsii – Experimental and theoretical research in modern sciences: materials of the international scientific and practical conference.* (pp. 92-95). Sumy [in Ukrainian].
9. Kravtsiv, V.S., Storonyanska, I.Z., etc (2020). Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku: monohrafiia [Territorial communities under conditions of decentralization: risks and mechanisms of development: monograph]. Lviv: State Institution «Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishnyi» of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
 10. Horbatyuk, M. (2021). Reforma detsentralizatsii v Ukraini: problemy zdiisnennia v umovakh suspilnoi kryzy [Decentralization reform in Ukraine: problems of implementation in conditions of social crisis]. *Politychni instytuty ta protsesy – Political institutions and processes*, 1, 22-40 [in Ukrainian].
 11. Strychai, N.M., Simonenko, L.I., & Dovzhenko, V.A. (2020). Finansova spromozhnist biudzhetiv obiednanykh terytorialnykh hromad v umovakh realizatsii administratyvno-terytorialnoi reformy [The financial capacity of the budgets of the united territorial communities in the conditions of the implementation of the administrative-territorial reform]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 2, 104–109 [in Ukrainian].
 12. Luchko, M.R. (2018). Detsentralizatsiia: okremi pytannia metodyky analizu efektyvnosti upravlinnia koshtamy mistsevykh biudzhetiv [Decentralization: separate issues of the methodology for the analysis of the effectiveness of the management of funds of local budgets]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, 2, 121–128 [in Ukrainian].
 13. Kovalivska, S. V., Barynova, D. S., & Nesterenko, V. V. Shchodo zmitsnennia finansovoi spromozhnosti hromad: Analitychna zapyska [Regarding strengthening the financial capacity of communities: Analytical note]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen – National Institute of*

- Strategic Studies*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/en/node/3709> [in Ukrainian].
14. Tkachyk, F.P. (2021). Monitorynh dotatsiinosti biudzhativ obiednanykh terytorialnykh hromad [Monitoring of subsidization of the budgets of united territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 26. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-79> [in Ukrainian].
 15. Borislavska, O., Zaverukha, I., Zakharchenko, E., etc (2012). Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy [Decentralization of public power: experience of European countries and prospects of Ukraine]. Kyiv: "Sofia" LLC [in Ukrainian].
 16. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy [On voluntary unification of territorial communities: Law of Ukraine]. Dated 04.03.2018. №2379-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [in Ukrainian].
 17. Metodyka formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Methodology for the formation of capable territorial communities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Dated April 8, 2015. № 214. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine: official web-portal of the Parliament of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#n10> [in Ukrainian].
 18. Bezperspektyvni «perspektyvni plany»: yak nadali obiednuvatymutsia hromady? Rezultaty doslidzhennia [Unpromising "prospective plans": how will communities unite in the future? Research results]. (2019). *VHO Asotsiatsiia spryiannia samoorhanizatsii naseleattia – All-Ukrainian public organization Association for Promotion of Self-Organization of the*

- Population*. Retrieved from <https://samoorg.com.ua/blog/2019/09/24/bezperspektivni-perspektivni-plani-yak-nadali-obyednuvatimutsya-gromadi/> [in Ukrainian].
19. Kurochkina, Yu. (2020). Vplyv zakonodavstva na OTH: chy spravdi dotrymannia formalnykh norm stvoriuie spromozhni hromady? [The impact of legislation on community development: does compliance with formal norms really create capable communities?]. *VoxUkraine*. Retrieved from <https://voxukraine.org/uk/vplivzakonodavstva-na-otg-chi-spravdi-dotrimannya-formalnih-norm-stvoryuye-spromozhni-gromadi/> [in Ukrainian].
20. Metodichni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia spromozhnosti terytorialnykh hromad: Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy [Methodological recommendations for assessing the level of capacity of territorial communities: Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine]. (2019). *Detsentralizatsiia – Decentralization*. Retrieved from <https://tinyurl.com/yc456288> [in Ukrainian].
21. Biudzhety terytorialnykh hromad oblasnykh tsentriv Ukrainy za 2018-2021 roky: Analychnyi ohliad [Budgets of territorial communities of regional centers of Ukraine for 2018-2021: Analytical review]. (2021). *HO «Tsentr spilnykh dii» – Public organization "Center for Joint Actions"*. Retrieved from <https://centreua.org/wp-content/uploads/2021/07/Byudzhety-terytorialnyh-gromad-oblasnyh-tsentriv-Ukrai-ny-za-2018-2021-roky.-Analychnyy-oglyad.pdf> [in Ukrainian].
22. Mistsevi byudzhety [Local budgets]. *Openbudget: derzhavnyy veb-portal byudzhetu dlya hromadyan Ministerstva finansiv Ukrayiny – Openbudget: State budget web portal of the Ministry of Finance of Ukraine for citizens*. Retrieved from <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=26000000000> [in Ukrainian].

23. Berezyuk, K. (2022). Detsentralizatsiia: yaki hromady hoduiut Ukrainu, a yaki – dotatsiini [Decentralization: which communities feed Ukraine, and which subsidize]. *HO «Rukh ChESNO» – Public organization «Rukh CHESNO»*. Retrieved from <https://www.chesno.org/post/5092/> [in Ukrainian].
24. Kvitsinska, M., & Shokalo, K. (2021). Chyim koshtom benket abo na yaki hroshi (ne) pratsiuie mistseva vlada? [At whose expense is the banquet or what money does the local government (not) work for?] *HO «Tsentr spilnykh dii» – Public organization "Center for Joint Actions"*. Retrieved from <https://centreua.org/mistsevi-byudzhety/chiyim-koshtom-benket-abo-na-yaki-groshi-ne-pracyuye-misceva-vlada/> [in Ukrainian].
25. Yak vyznachyty spromozhnist hromady, yak yii pidvysychuvaty, ta shcho bude dali z detsentralizatsiieiu? [How to determine community capacity, how to increase it, and what will happen next with decentralization?]. (2019). *Detsentralizatsiia – Decentralization*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/11895> [in Ukrainian].
26. Jourmard, I., & Giomo, C. (2005). Getting the Most Out of Public Sector Decentralization in Spain. *OECD Economics Department Working Papers*, 436, 9.